

Nr 9

Utlåtande i anledning av väckta motioner om statsbidrag till förädling av medicinalväxter, m. m.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 345 av herr *Osvald* samt II: 412 av herr *Hansson* i Skegrie m. fl., har yrkats, att riksdagen måtte besluta dels att tilldela Otto J. Olson & Sons Aktiebolag, Hammenhög, ett anslag å 25 000 kr. till förädling av medicinalväxter, dels att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att en utredning snarast igångsättes för klargörande av vilka åtgärder, som lämpligen bör vidtagas för att få till stånd en viss odling av medicinalväxter samt försöksverksamhet rörande odlingsmetodiken.

Beträffande de skäl, som motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionen I: 345.

Över motionerna har yttranden avgivits av statskontoret, medicinalstyrelsen, lantbruksstyrelsen samt styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök.

Statskontoret har i yttrande den 4 februari 1959 förklarat sig icke kunna tillstyrka bifall till motionerna i fråga. Ämbetsverket har härvid anfört bl. a. följande.

För bedömandet av ärendet erfordras uppgifter bl. a. beträffande lagerhållningen och om prisrelationerna till utlandsmarknaden. Enligt vad statskontoret under hand inhämtat torde man uppskattningsvis kunna räkna med en lagerhållning inom riket ungefärligen motsvarande ett års behov. I ett avspärrningsläge förefalla möjligheter föreligga att relativt snabbt insamlings- eller odlingsvägen få fram erforderliga kvantiteter av varorna i fråga inom landet. Att med nuvarande priser på världsmarknaden kunna få till stånd en konkurrenskraftig inhemsk odling av här ifrågavarande varor bedömes vidare efter vad statskontoret erfarit på handelshåll såsom i det närmaste utsiktslöst. Igångsättes nu en inhemsk drogväxtodling, skulle denna sålunda för sin existens bliva beroende av subventionering. Vid nu anförda förhållanden anser sig statskontoret icke kunna tillstyrka bifall till förevarande motioner.

Till sitt den 17 februari 1959 dagtecknade yttrande har medicinalstyrelsen fogat en promemoria i ärendet, som upprättats av en utav styrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd anlita expert i medicinalväxtfrågor, filosofie licentiaten, apotekaren W. E. Bondeson. Promemorian har i huvudsak följande innehåll.

I motionen nämnas dels de drogväxter, som odlades som sådana i vårt land under andra världskriget, nämligen valeriana, kardbenedikt, timjan, digitalis, bolmört, belladonna, spikklubba och pepparmynta, dels vallmo, som hittills odlats hos oss endast som oljeväxt.

Digitalis, belladonna (liksom spikklubba och andra besläktade hyoseyaminrika växter, vilka här skola betecknas som »belladonnagruppen») och vallmo (opiumvallmo) lämna nödvändiga råvaror för läkemedel, som räknas till våra viktigaste. De återstående växterna höra ej till denna kategori, men ett par av dem, valeriana och timjan, ha en betydande förbrukning i läkemedelsframställningen. En eventuellt uppkommande brist på dessa droger kan därför få allvarliga, omedelbara återverkningar och även indirekt orsaka rubbningar i läkemedelsförsörjningen, bl. a. genom att föranleda en oförutsedd ökning i förbrukningen av andra läkemedel.

Man kan med tanke på ev. avspärning söka trygga behovet av här ifrågasvarande läkemedel (dvs. droger och preparat, framställda ur här nämnda växter) genom lagerhållning eller genom odling eller genom en kombination av lagerhållning och odling. Utöver de i handelslagren normalt befintliga kvantiteterna ha vi en statlig lagerhållning av ur beredskapssynpunkt oundgängligen nödvändiga, importerade läkemedel, bl. a. droger och preparat framställda av digitalis, belladonna-gruppen, vallmo och valeriana. Denna lagerhållning ger en viss trygghet men har sin begränsning av ekonomiska, hållbarhets- och andra skäl. Det synes med hänsyn härtill ej vara försvarligt att avstå från möjligheten att vid en långvarig avspärning trygga den fortsatta försörjningen med sådana läkemedel, som vi kunna framställa inom landet genom odling av drogväxter. För att fylla sin uppgift måste en sådan odling sannolikt träda i funktion inom ett år efter avspärningen.

Vad vi då behöva är främst ett fullvärdigt utsäde men också erfarenheter, som möjliggöra effektiv odling i en redan från begynnelsen tillräcklig skala. Kännedom om lämplig jordmån m. m., helst företagen utprovning av lämpliga odlingsplatser, praktisk erfarenhet av odlings-, skörde- och torkningsteknik och av produktionskostnader utgöra förutsättningen för att odlingsavtal skall kunna träffas och avsett utbyte skall kunna påräknas.

I motionen anföres att vi, när andra världskriget bröt ut, nödgades snabbt organisera både insamling och odling av medicinalväxter, vidare att det odlingsmaterial, som då stod till förfogande, var mycket oenhetligt och att kännedomen om odlingsbetingelser och odlingsteknik också var bristfällig. Detta är fullt riktigt. Med undantag för ett växtslag (kardbenedik, varav äldre odlingar redan funnes, som snabbt kunde utvidgas) kunde endast otillräckliga och i allmänhet ytterst små kvantiteter frö uppbringas, vilka genom fröodling efter hand förökades. Relativt stora delar av de arealer, som odlades för skörd av växtdroger, gävo ingen eller ringa avkastning, beroende på att det använda utsädet var olämpligt. Odlingsarealerna och avkastningen kunde småningom ökas och drog av god med importvara åtminstone likvärdig kvalitet kunde framställas, men medelavkastningen var låg och behovet kunde ej tillgodoses.

I motionen anföres vidare, att »genom ett målmedvetet arbete på utvecklingen av drogväxtodlingen skulle denna sannolikt inom en nära framtid kunna ge sådana resultat, att den icke skulle behöva betraktas som en beredskapsodling utan kunde bli en till arealen visserligen obetydlig men f. ö. viktig och lönande gren av svensk växtodling».

En ekonomiskt självständig drogväxtodling har hittills ansetts ha små utsikter att realiseras i vårt land. Drogväxtodlingen, som den nu bedrivs, är arbetskrävande, och i de drogexporterande länderna är arbetskraften långt billigare än hos oss. Emellertid är odlingen av de här ifrågasvarande drogväxterna ingenstädes högt utvecklade, och just detta är orsaken till dess arbetskrävande karaktär. Sortförädlingen av drogväxter har i Europa ej drivits långt, vilket verkat hämmande på utvecklingen av odlingen i flera avseenden. Skördemetoderna ha i vissa fall rationaliserats något men är i stort

sett primitiva. Vidare sker odlingen, åtminstone vid inriktning på torkade växtdroger för export, mestadels i små enheter, vilka endast söka anpassa sig efter gällande kvalitetskrav men ej sikta på en rationell produktion av förbättrade drogtyper. De europeiska drogerna produceras sålunda i relativt små poster och äro därför av heterogen kvalitet.

Givetvis kunna vi här i landet ej omedelbart prestera någonting bättre, och då ligga vi med våra höga arbetspriser efter i konkurrensen. En drogväxtodling i liten skala och med oförädlat odlingsmaterial och gamla metoder kan säkerligen ej löna sig hos oss. Däremot förefaller det att öppna sig helt andra utsikter för en rationaliserad odling.

Det är emellertid många steg som måste tagas innan en sådan odling kan komma till stånd. Det första steget måste givetvis vara att odlingsmaterialet förädlas; vidare måste odlingen, skörden och den vidare behandlingen av materialet mekaniseras. De färdiga produkterna måste kunna säljas i en enhetlig kvalitet med deklarerad halt av verkningsämnen (resp. verkningsvärde) och till priser i relation härtill. En sådan avancerad drogväxtodling är knappast tänkbar annat än i stor skala, större än som motsvarar vår egen konsumtion. Den förutsätter enligt min mening möjlighet att exportera standardiserade droger och förädlade produkter. Även det växlande skördeutfallet måste kompenseras genom export, ev. av ur växterna framställda halvfabrikat och rensubstanser.

Om en drogväxtodling av det slag, som här skisserats, skall kunna komma till stånd, måste den föregås av förädlingsarbete beträffande utsädet och av försöksverksamhet beträffande drogväxtodlingen.

Det förefaller naturligt och riktigt att dessa i och för sig icke lönande, förberedande arbetsuppgifter, som utgöra förutsättningar för dels beredskapsodling, dels en rationaliserad, ekonomiskt självständig drogväxtodling, erhålla statligt stöd.

För egen del har medicinalstyrelsen i yttrandet erinrat om att i statlig regi är anordnad en lagerhållning, som jämte de i handelslagren normalt befintliga kvantiteterna avser att trygga vår beredskap beträffande oundgängligen nödvändiga, från utlandet erhållna läkemedel, däribland även vissa av de i motionerna omnämnda växt drogerna. Vid långvarig avspärrning av vårt land får emellertid, påpekar styrelsen, möjligheterna att upptaga inhemsk produktion övertvägas. Erfarenheterna från försök därmed under andra världskrigets avspärrning gav vid handen, att bristande kännedom om nödvändiga odlingsbetingelser m. m. medförde stora svårigheter att inom rimlig tid uppnå tillräckliga och kvalitativt tillfredsställande skörderesultat. Förberedelser för sådan produktion måste därför enligt medicinalstyrelsens mening anses vara värdefulla.

Medicinalstyrelsen, som ansluter sig till vad Bondeson anfört rörande förutsättningarna för en rationellt bedriven inhemsk medicinalväxtodlings utveckling, finner det knappast välbetänkt, att statsmedel tages i anspråk för stöd åt visst enskilt företag, innan mera utförliga skäl härför förebragts. Däremot har styrelsen intet att erinra mot att frågan om lämpliga åtgärder för att få till stånd viss medicinalväxtodling och försöksverksamhet rörande odlingstekniken underkastas närmare utredning. Därvid bör, anser ämbetsverket, bl. a. beaktas — med utgångspunkt från nuvarande förbrukning av respektive droger — den omfattning en sådan medicinalväxtodling kan

tänkas få. Av denna bliva nämligen rationaliseringsmöjligheterna beroende och därmed lönsamheten under fredliga förhållanden. Medicinalstyrelsen framhåller att om det ekonomiska utfallet ej blir förmånligt, torde det komma att visa sig svårt att uppehålla en medicinalväxtodling under fredstid, även om denna med hänsyn till krigsberedskapen bör betecknas såsom önskvärd, särskilt beträffande vallmoväxter och digitalis.

Enligt *lantbruksstyrelsens* i dess yttrande den 7 februari 1959 uttalade mening synes den för täckande av landets behov av växtdroger erforderliga medicinalväxtodlingen bli av relativt blygsam omfattning. Endast obetydlig åkerareal skulle komma att disponeras för en sådan odling, och de inkomster som jordbruket skulle kunna tillföras härigenom torde bli synnerligen begränsade. Därför synes frågan främst böra bedömas ur beredskapssynpunkt. Lantbruksstyrelsen anser dock att i motionerna tillgängliga uppgifter icke medger en prövning av denna fråga i hela dess vidd, då ur beredskapssynpunkt alternativa lösningar för tillgodoseende av beredskapsfrågan är tänkbara. En närmare utredning av beredskapsfrågan är sålunda enligt styrelsens mening nödvändig för ett ställningstagande till i motionerna framförda förslag.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök har i ett den 12 februari 1959 avgivet yttrande anført, att styrelsen i princip ansluter sig till de synpunkter, som försökskollegiet framfört i ämnet. Styrelsen föreslår sålunda, att frågan närmare utredes innan anslag till berörda växtförädlingsverksamhet beviljas. De av försökskollegiet uttalade synpunkterna är följande.

Försökskollegiet vill instämma med motionärerna, när det gäller betydelsen av att i nuvarande situation för jordbruket söka finna lämpliga grödor, som kunna å ena sidan minska överskottet på vissa produkter samt å andra sidan minska landets beroende av import av för försörjningen viktiga förnödenheter.

Försökskollegiet finner vidare att en utvidgad odling av medicinalväxter är i hög grad önskvärd och att en förädling av dessa växtslag säkerligen är nödvändig om odlingen skall bli av avsedd omfattning och värde. Kollegiet anser dock att, med den ringa kännedom som för närvarande finnes dels om behovet av de olika växtslagen och dels om möjligheterna att med dessa kunna åstadkomma en framgångsrik förädling och en lönande odling, en allmän översyn av dessa frågor bör ske, innan frågan om bestämda åtgärder för förädling och odling av desamma vidtages.

Försökskollegiet vill därför föreslå, att en fackmannautredning snarast möjligt igångsättes för undersökning av förutsättningarna för upptagande av en odling av medicinalväxter i Sverige samt vilka åtgärder som bör vidtagas för att få till stånd en förädlingsverksamhet av dessa växtslag samt en försöksverksamhet rörande odlingstekniken. Med hänsyn till det nära samband, som i många fall föreligger mellan medicinalväxter och kryddväxter, synes det kollegiet lämpligt, att även dessa senare växtslag medlages i utredningens översyn.

Försökskollegiet vill sålunda föreslå att riksdagens jordbruksutskott måtte hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om att en fackmannautredning igångsättes för att klargöra betydelsen av en inhemsk

odling av olika medicinal- och kryddväxter samt vilka åtgärder som bör vidtagas för en eventuell förädling av dessa växtslag samt för undersökningar över deras odlingsteknik m. m.

Utskottet. Motionärerna har åberopat tvenne huvudmotiv för sina yrkanden. Det ena motivet anges vara betydelsen av att landet i större utsträckning än nu blir självförsörjande — såväl under en eventuell avspärning som under normala förhållanden — i fråga om vissa slag av läkemedel och växtdroger. Det andra anförda motivet är att en utvidgad odling av medicinalväxter i någon mån kan bidra till att en överskottsproduktion på vissa jordbruksvaror undvikes eller nedbringas.

Vad beträffar det sist berörda spörsmålet vill utskottet framhålla, att de arealer, som skulle komma att tagas i anspråk även vid en utvidgning av odlingen av medicinalväxter i den omfattning motionärerna synes avse, är mycket ringa. Därför måste en dylik utvidgning antagas få endast obetydlig inverkan på vårt jordbruks produktionsvolym. Detta innebär att enbart önskan att minska den för jordbruksodling ianspråktaga marken ej kan anses utgöra skäl att anvisa statsbidrag eller verkställa utredning i syfte att söka uppnå en intensifierad inhemsk produktion av drogväxter. Möjligheterna att göra sådan produktion fullt lönsam utan ett bestående ekonomiskt statsstöd synes för övrigt utskottet begränsade.

Spörsmålet rörande en höjning av vår självförsörjningsgrad i fråga om vissa slag av växtdroger bör enligt utskottets uppfattning — med hänsyn till de ekonomiska betingelserna för ifrågavarande växtodling i vårt land och importens kostnadsmässigt sett relativt ringa omfattning — från det allmännas sida betraktas uteslutande ur sjukvårdsberedskapssynpunkt. Denna åvilar det, jämlikt vederbörande instruktioner, de centrala statliga medicinalmyndigheterna att beakta. Det bör därför ankomma på dessa myndigheter att vidtaga de vidare åtgärder i ämnet som utifrån angivna synpunkt må finnas erforderliga.

Det anförda bör enligt utskottet föranleda att riksdagen icke bifaller motionsyrkandet om statsbidrag till Otto J. Olson & Sons Aktiebolag, Hammenhög, samt ej heller förslaget om snar utredning beträffande åtgärder som lämpligen bör vidtagas för att få till stånd en viss odling av medicinalväxter ävensom försöksverksamhet rörande odlingsmetodik.

I enlighet härmed hemställer utskottet,

att riksdagen måtte avslå motionerna I: 345 och II: 412.

Stockholm den 10 mars 1959

På jordbruksutskottets vägnar:

ANDERS PETTERSSON

Vid detta ärendes slutbehandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Nord, Sigfrid Larsson, Bertil Andersson, Eskilsson, Nils Hansson*, Hjalmar Nilsson, Mossberger, Gunnar Berg och Hedström;

från a n d r a kammaren: herrar Pettersson i Dahl, Gustafson i Dädesjö, Andersson i Hyssna, Hægglom, Östlund, fru Lindskog, herrar Rimås*, Johanson i Västervik, Franzén i Motala och Nilsson i Lönsboda.

* Ej närvarande vid justering.

Reservation

av herrar *Nord, Sigfrid Larsson, Nils Hansson, Rimås* och *Nilsson* i Lönsboda, som ansett, att utskottets utlåtande och hemställan bort ha haft följande lydelse:

»Såsom framhålles i den till medicinalstyrelsens yttrande fogade promemorian av apotekare Bondeson kan behovet av läkemedel under avspärrning tryggas både genom lagerhållning och genom odling. Av flera skäl kan det icke anses försvarligt att avstå från möjligheten att trygga försörjningen genom odling. För att odlingen skall ge ett gott resultat behövs ett fullgott utsäde av lämpliga sorter och god kännedom om tekniken för odling och beredning av drogerna. Erfarenheterna från krigsåren visar, att de igångsatta odlingarna blev mycket kostsamma och icke gav det önskade resultatet, emedan det tillgängliga utsädet var av låg kvalitet och kunskapen om växternas jordmånskrav, odlingstekniken m. m. i hög grad bristfällig.

Det har hittills ansetts, att drogväxtodlingen icke med fördel kan bedrivas i vårt land, bl. a. därför att odlingskostnaderna blir alltför höga. Genom förädling av växtmaterialet och rationalisering av odlingstekniken kan emellertid läget bli ett helt annat. Medicinalstyrelsen, som ansluter sig till Bondesons uppfattning, tillstyrker också den i motionerna föreslagna utredningen.

Försökskollegiet vid lantbrukshögskolan och statens jordbruksförsök har också uttalat både att en utvidgning av medicinalväxtodlingen och en förädling av växtmaterialet är i hög grad önskvärd. För att undersöka möjligheterna bör, säger kollegiet, en fackmannautredning tillsättas. Utredningen bör även omfatta kryddväxterna. Lantbrukshögskolans styrelse har anslutit sig till denna kollegiets uppfattning.

Statskontoret, som avstyrker motionerna, uttalar bl. a., att i ett avspärrningsläge kan man relativt snabbt genom insamling eller odling få fram erforderliga drogvantiteter. Denna uppfattning motsäges av erfarenheterna från krigsåren. På handelshåll, säger statskontoret vidare, bedömes det som utsiktslöst att få till stånd en konkurrenskraftig inhemsk odling. Enligt utskottets mening är de organ, som representerar svensk jordbruksforskning, bättre skickade att bedöma detta problem.

Lantbruksstyrelsen har uttalat, att den areal, som kan tänkas bli disponerad för medicinalväxtodling, är av så ringa omfattning att frågan främst

bör bedömas ur beredskapssynpunkt. Även om denna synpunkt är utomordentligt viktig, är det dock som i motionerna framhålles möjligt, att odlingarna kan bli av sådan omfattning att de även kan bli av betydelse för jordbruket. Utskottet vill i detta sammanhang särskilt fästa uppmärksamheten på vallmoodlingen. Vallmon ger som bekant en mycket värdefull olja, och om de alkaloidrika vallmokapslarna kunde tillvaratagas för drogframställning, skulle vallmoodlingen åter kunna få en icke alltför obetydlig omfattning.

Starka skäl kan visserligen anföras för att redan nu genom ett mindre anslag möjliggöra en fortsättning av den framgångsrika förädling, som under kriget igångsattes vid Hammenhög. Det synes dock utskottet för närvarande vara ändamålsenligast att begränsa den statliga insatsen till en utredning om vilka åtgärder som bör vidtagas för att främja det syftemål, som anges i motionerna.

Även om den areal, som kan tänkas bli använd för medicinalväxtodling, icke kan bli särskilt stor, bör den dock i förening med andra åtgärder i syfte att ersätta importvaror genom inhemsk odling kunna bli av betydelse för jordbruket. Om de i motionerna antydda åtgärderna vidtages bör enligt utskottets mening medicinalväxtodlingen i en nära framtid kunna bli en lönande gren av svensk växtodling och alltså icke behöva särskilt stöd. Enligt vad utskottet har sig bekant bedrivs bl. a. i Finland viss medicinalväxtodling utan statligt stöd.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

1) att riksdagen i anledning av motionerna I: 345 och II: 412, såvitt nu är i fråga, måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning för att klargöra vilka åtgärder som bör vidtagas för att få till stånd en viss odling av medicinalväxter samt försöksverksamhet rörande odlingsmetodiken;

2) att motionerna I: 345 och II: 412, såvitt de avser anslag till bidrag åt Otto J. Olson & Sons Aktiebolag, Hammenhög, för förädling av medicinalväxter, icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.»